

“ОБАМА НАКАЗАВ – КОЛОМОЙСЬКИЙ ЗБИВ ...” РОСІЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ

Михайло Слабошпицький

Свого часу російський письменник Леонід Андреев, розповідаючи про те, як робиться газета, з іронією обмовився про фігурантів того технологічного сюжету “гієн пера” і “шакаловротационных машин”. У такий немудрий спосіб творилася громадська думка. Читачам давали інформацію, що з неї формувалися їхні переконання.

Часи змінилися. В інформаційному суспільстві ЗМІ стали колосальною індустрією. Вони навіть не згадують ту анахронічну роль, котру їм колись доводилося виконувати, – повідомляти, що, де, коли і (бажано) чому сталося, та просто розважати публіку, оповідаючи їй або кримінальні історії, або романтичні небилиці. Хоча в усі часи інформацію цінували досить високо, а володіння інформацією було неоціненною форою перед суперником, однак інформаційне суспільство й інформаційні війни не спрогнозували ні фантасти, ні футурологи.

Тоталітарні режими виявилися тими вправними наїзниками, які надійно загнуждали й осідлали інформаційні потоки. Ще не було супутникового телебачення, ще не проектувався Інтернет із грандіозною світовою павутиною, а Ленін, Гітлер, Геббельс, Сталін уже цілковито узурпували тодішні примітивні, як на сьогодні, засоби інформації й, нарекрутувавши для цього спеціальні зондер-команди, почали успішно кувати необхідний їм псевдоінформпродукт, котрий видавали масам за абсолютно чесну інформацію. Як з’ясувалося, народні маси – невиліковно довірливі, їх дурили-дурили й знову дурять-дурять, а вони вірили-вірили й знову, й знову вірять-вірять.

І, як мовиться, немає на те ради.

Агітпропи всіх мастей до віртуозності удосконалювали мистецтво маніпуляції. Виявилося, що маси думають не так, як думають, а як їм наказують думати. І, до речі, здебільшого навіть самі про те не підозрюють.

З’ясувалося, що навіть такий розумний народ, як німецький, що дав світові Бетховена, Баха, Гете, Шіллера, Гегеля, Шеллінга (підставляй у цей ряд, шановний читачу, інші всесвітньо відомі імена), виявився вразливим перед пропагандою вождів Третього Рейху й дався інфікувати себе нацистською гумою. З’ясувалося, що країна ГУЛАГів, репресій, голодоморів, пойменована ССРСР, легко позиціонувала себе не тільки для своїх громадян, а й для багатьох у світі, як материк правди, справедливості і свободи. (Тут можна наводити довгий список усіх тих лівих західних інтелектуалів, які – хто доброхить, а хто за гроші – виступав апологетами ССРСР у світі: Луї Арагон, Анрі Барбюс, Ромен Роллан, ГербертВеллс, Бернард Шоу, Леон Фейхтвангер, Пабло Неруда, Пабло Пікассо, Ренато Гуттузо, Жоржі Амаду, Давид Сікейрос, Хосе Ороско, Дієго Рівера...)

Росія – як офіційна правонаступниця ССРСР – органічно успадкувала всі його “родові плями”. Особливо ж – путінська Росія. Бо якщо в єльцинській іще виразно було чути голос лібералів, з якими вели запеклу війну російські нацисти й імперіалісти, то після недовгого розгулу специфічної російської демократії Росія звично й готовно повернулася в береги тоталітаризму з усіма його компонентами. До речі, все те вельми старанно взявся мавпувати в Україні Янукович із його окупаційною донецькою командою. “Під ним” повністю були не тільки державні ЗМІ, а й усі ті, що належать олігархам. ЗМІ, за незначним винятком, намагалися дебілізувати населення країни. Тупа влада силкувалася опустити до свого рівня й інтелігенцію. Дехто з інтелігентів, продавшиися владі, успішно грав тупих, дехто цинічно відверто зізнався: мовляв, “гроші не пахнуть” і грошей – треба, а дехто, розгублений і наївний, нічого не розумів. Усе це було, усе це ми перейшли. Усе це – вже історія.

Якщо бодай кілька разів подивишся російські телеканали, то мимоволі ловиш себе на розгубленості й сумнівах: чи це таки насправді існує, чи цей кошмар не намарився тобі? Маячня Геббельсового внука Кисельова, “одкровення” самого Путіна, фанаберії ще одного кремлівського карлика Медведєва – все це суцільний сюрреалізм, Кафка, театр абсурду. Але, на жаль, усе це – реальність. Як і реальність те, що рейтинг Володимира Путіна, як мовиться, аж зашкалює – понад вісімдесят відсотків. Це ж треба довести країну до такого психозу! Фройд і Фромм мали б вдячний матеріал для десятків томів. Бо ж на здорову голову схвалювати Путінову інтервенцію в Україну навряд чи можливо. Путінів рейтинг – це діагноз Росії. Це її хвороба, котра називається нацизмом. Синоніми його – фашизм, агресивний імперіалізм. Усіх цих завоювань Путін домігся передовсім завдяки своїй специфічній інформаційній політиці.

Хоч і яка, мовлячи по-російськи, “топорная” його пропаганда, але постійне повторювання одних і тих самих речей, постійне вдовбування в голови одного й того ж дає в підсумку саме той результат, який і потрібен Путіновому режиму. “Оболваненное” суспільство реагує саме так, як від нього й вимагають. “У Києві владу захопила бандерівська хунта”, – безапеляційно вирікає путінське телебачення, і понад три чверті Росії захиляється від ненависті та гніву з приводу “хунти”. “В Україні забороняють російську мову” – й Росія вогнем дише на Україну, бо ж там, бачте, замахнулися на таку святість. Україна (якщо повірити російському телебаченню, а не вірять йому тільки одиниці!) почала переслідувати і зживать зі світу росіян – Україну треба провчити! Хто проти? Майже всі – за. Чи треба в Україні забрати Крим? Треба! Треба! Чи треба в Україну ввести російські війська? Треба! Треба!

Що й вимагалось правителям Росії почути від Росії.

Склалася ситуація, як за віршем Маяковського:

*Мы говорим Ленин,
 подразумеваем – партия,
Мы говорим партия,
 подразумеваем – Ленин.*

Тільки в цьому варіанті говоримо Путін, розуміємо – Росія, і навпаки. Ніхто не заперечить, що нині це – синоніми.

Як пише Валерій Грузин, із “уже далекого 13 листопада 2003 року він (Володимир Путін. – М. С.) узявся навчати належного ставлення до своєї персони, заклинавши тих, хто зібрався в Кремлі на засідання Держради і Ради безпеки: “Сюди дивитися й слухати! – показав він на свій рот. – А кому нецікаво – ті можуть піти”.

І ось він, забираючи хліб у патріарха Кірілла, навчає з усіх державних амвонів, що Росія – “богоизбранная” земля, а отже росіяни – “богоизбранный” народ. Чи подобається це Роїї і росіянам? Запитання абсолютно риторичне. Росія справді шаленіє від свого пупоцентризму. Навіть останній алкан почувается “богоизбранным”.

Уже згаданий вище Валерій Грузин пише: “Огром своєї величини Росія завжди плутала (вам нічого не нагадає це: слово?) з величчю. Адже російській людині без величі ніяк: прокинувшись, перш ніж почистити зуби вона має відчувти гордість за загрозову для всього світу могутність своєї країни...” Ось така російська ментальність. І взялася вона не на порожньому місці. До культивованого в росіянах упродовж століть національного чванства й хронічної ксенофобії додалися плоди путінської пропаганди. Сучасний росіянин, за незначним винятком, – це продукт російських ЗМІ. З цим інформаційним продуктом можна робити що завгодно. Чимало українців мають родичів – ясна річ, також українців, – у Росії. І ці жителі Росії обурено запитують своїх тутешніх родичів; “Що там у вас відбувається?! Криваві зарізки з бандерівців захопили владу й терзають нашу рідну Україну!” Звідси їм відповідають: “Ви що, побожеволіли?! Звідки у вас оця маячня?!” Ті відповідають: “Ми все знаємо – наше (для них воно – «наше»!) телебачення все показує”. Ще один із тисячі промовистих прикладів, котрі ілюструють те, що можна зробити з людиною, інформаційно інфікуючи її. Оця психічна інфекція, нагромаджуючись у головах, і спричиняє політичний дебілізм. Усе це легко досягається завдяки тому, що майже в кожній людині з колишнього СРСР живе невитравний “совок”, який завжди готовий зреагувати на месиджісовдепівського агітпропу. Потрібна дуже велика, системна роз’яснювальна робота, потрібні вичерпні аргументи для того, щоб цього індивіда переконати в іншому, зміцнити його в переконаності, що все насправді інакше, зовсім навпаки, ніж глаголить путінська пропаганда. Але нині для цього немає ані часу, ані можливостей. Здається, українство Росії, що могло бути нашим потужним політичним лобі, цим лобі не стало. Його голосу ми сьогодні не чуємо. Не чуто його і в Росії. Поодинокі свідомі індивіди губляться в сірій масі domeжнoзaзoм-бованих людей, зловороже налаштованих до своєї Батьківщини.

Вести послідовну роботу з українською діаспорою (як і з українським суспільством загалом) треба було ще від перших днів незалежності. Зважаючи на всі наші постколониальні травми, усякого характеру аномалії, ми мали відразу ж пріоритетом поставити саме інформаційну політику. Нам належало створити суто свій інформаційний простір. Але жодна з владних “команд” цим серйозно не заопікувалася. Україна всі роки так і лишалася полігоном для пропагандистських маневрів усіх цих “Известий в Украине”, «Комсомольской правды» в Украине”, «Московскогoкoмcомoльцa» в Украине” та всіх інших «...» в Украине”. На всю Україну, але проти України працювали всі російські телеканали. І всі українські телеканали насправді українськими були тільки символічно.

Все це лишалося безнадійно чужою піснею про чужі цінності. І все те, вливаючись у наші вуха й проходячи крізь наш мозок, творило з нас отой гібрид, який можна виразити у формі жовто-блакитного серпа і молота. Позірно нібито й Україна, а реально

– і не дуже Україна. Тільки нині – в умовах абсолютно екстремальних – ми почали намагатися щось робити для виправлення цієї аномальної ситуації.

Нам нарешті стає зрозуміло, що, чому, завдяки чому і як чинить із нами Росія. А для світу багато чого тут лишається головоломками. Російські геб-бельси з такою святою переконаністю в своєму правдомовленні розводяться на весь світ то про звірства ними демонізованого “Правого сектору”, то про “распятого на крестемладенца в Славянске”, то про карателів із Національної гвардії, які вбивають мирних жителів Донбасу, а їхні внутрішні органи продають американцям для трансплантацій, то ще якусь неймовірну бридоту вирикають. Геббельс свого часу вчив: що більша брехня, то охочіше в неї повірять.

Дмитро Чекалін, чия сторінка сьогодні найпопулярніша в українському “Фейсбуці”, зауважив: ще якихось пару років тому кількість росіян, що вірили своєму телебаченню, була вдвічі меншою. Чому? “Тому, що телебачення інформує про те, чого вони не бачать. Створюється деяка паралельна реальність, або реальна паралельність. Але не можна ж продукувати цю брехню постійно. Через три-п’ять місяців буде «відтік», і люди перестануть так сліпо вірити тому, що їм повідомляє російське телебачення”. Гіпнотична віртуальна реальність почне потроху випаровуватися з-перед очей. Настане щось, подібне до гіркого похмілля.

Чекалін запропонував паралель із подіями столітньої давності 1914 рік. Дев’ятий вал патріотизму в липні–серпні накрив Росію. Всі йшли в добровольці, “всі з портретами царя молилися за Велику Русь... Через два роки Миколу II ненавиділа вся Росія, тому що ситуація на фронті була катастрофічною, економіка розвалювалася”.

Історія може підказати чимало аналогій. Історію всього-на-всього треба знати. Напади патріотичної епілепсії мас цілком можуть бути прелюдіями до тотального фіаско. Повертаючись на сто років назад, Чекалін нагадує: “Був дикий патріотизм, порівняний з поклонінням Сталіну та Гітлеру в тридцятих роках. Але чим це все скінчилося? І Гітлер, і Сталін сьогодні – це одіозні персонажі, ті, кого проклинають мільйони людей”.

Сьогодні ура-патріотичний землетрус у Росії ще не стихається. Все там ще перебуває в розбурханому стані. Патріотична епілепсія трусить масами. Патріотичний сифіліс (дефініція О. Герцена) став національною епідемією, що лютує в державних кордонах. Це – тільки зав’язка або кульмінація. Розв’язка – ще попереду.

Російський публіцист Ігор Яковенко пише на сторінках газети “День”, що феномен “кримнашівського” екстазу й тотальної підтримки Путіна в Росії пояснюється кількома чинниками. Тут не тільки позиція чавуннолобих путінців, які свято переконані: хоч би що робив їхній Путін – він робить правильно. Є в цьому внесок банальних конформістів. Є й плоди “горезвісної спіралі мовчання, тобто страху виявитися в меншості”. Зрозумілий високий відсоток підтримки російського фіюера серед політичної та медійної еліти, “оскільки всі ці поля – політичне, медійне і поле гуманітарних наук – зачищались півтора десятиліття з особливою ретельністю. Брехня російської еліти має два пояснення: брехня через лицемірство і брехня через безумство”. Ігор Яковенко вибудував “Вісь брехні”, за якою саме лицемірство і безумство є двома полюсами. Безумство – це солов’ї російського імперіалізму Дугін, Лимонов, Проханов. Лицемірство – це пропагандистська нарація Дмитра Кисельова, Володимира Соловйова, Ернеста Мацкявічюса.

Якщо екзерсиси від Олександра Проханова – це не просто пропагандистська макабра, це – діагноз і матеріали до історії хвороби. В “одкровеннях” од Проханова читаємо, що “Боїнг 777” малайзійських авіаліній наближає судний день, це “літак кінця світу”, що “залучає до свого вибуху величезні отруйні енергії сучасного світу...” Цей “Боїнг” здатний призвести до Третьої світової війни. За словами Проханова, крах “Боїнга” – це як убивство ерцгерцога Фердинанда – детонатор війни. І ось незмінний прохановський лейтмотив: “У ці гранично гострі, можливо, передвоєнні дні необхідна консолідація всіх патріотичних сил Росії, об’єднання їх довкола Новоросії, що бореться, довкола президента”. Такі абракадабри забарвлюють усю ура-па-тріотичну бомбастику Проханова ось уже впродовж двох десятиліть. Ніяк не дають йому спокою лаври російського Кіплінга, однак, і з талантом трохи не склалося, і в мізках його, як кажуть, шафа не грає...

Це проханови й кисельови вкладають Росії “незаперечні факти”: збити малайзійський “Боїнг” наказав не хто інший, як Барак Обама, а збив його, виконуючи наказ американського президента (хто б ви думали?), – Ігор Коломойський. Але поряд із клінічною маячнею проханових та кисельових звучать вердикти “експертів”. Ось редактор профільного журналу “Национальная оборона” Ігор Коротченко, анітрохи не вагаючись, заявляє з екрана: американці добре знають, що цей літак збили українські військові, але мовчать про це, бо вони в змові з Україною. А з ними разом ще й англійці. Тому і в Києві, і в Лондоні, і у Вашингтоні натхненно фальсифікують дані чорних ящиків, щоб обдурити весь світ. Але Росію вони не обдурять навіть спільними силами. Ось так, типово по-російськи. Знову ж “топорно” і безпардонно брехливо.

Російські ЗМІ, виконуючи замовлення Кремля, всі свої ресурси витрачають на творення профанного міфу цієї війни, до якої (цікавий момент) Росія буцімто й не має стосунку. За словами І. Яковенка, для міфології – “необхідне пекельне кодро, персоніфікація світового зла. Спроба зліпити його з Яроша ганебно провалилися”. Тому відразу ж знайшли для Яроша дублера – Ігоря Коломойського. Тепер він – “исчадиеада”.

Є в росіян такий іронічний образ: “развесистаяклюквa”. Саме ці “развесистые-клюквы”, виплекані, випестувані владцями, буйно розрослися в їхньому інформаційному просторі. Якби їх було менше, то, може, помітнішими стали б ці дивогляди. Однак вони стоять масовими рядами, як російські війська побіля кордонів України. Тому нічого неприродного в тому погляд не виявляє. Є така психологічно-оптична аномалія при одноманітності картини, що розгортається перед поглядом.

Можна перелічувати й перелічувати все те, що виплодили російські ЗМІ, але достатньо кількох тез глибокодумних і (аякже) глибоко професійних “експертів”. “Американські розвідники та військові спеціалісти США виконують політичне замовлення проти Росії”. “Українці збили малайзійський літак за вказівкою США, щоб звинуватити в тому Росію”. “Українські війська заливають ріками крові Донбас. Це кров мирних жителів”. Які тут можуть бути коментарі?!

В одній із передач першого російського каналу “Політика” ведучий Петро Толстой запитав відомого публіциста Віталія Третьякова, чому це світ завжди вірить усякій гидотні про Росію? Третьяков дипломатично розводився про інформаційні війни, про політичну конкуренцію тощо. Одне слово, не сказав нічого такого, що кинуло б тінь на Росію. Цілком благонадійний представник із конформістів. Але, як зауважує

І. Яковенко, не ризикнули телевізійники запросити на передачу кореспондентку “Новой газеты” Зінаїду Бурську, яка писала репортаж із місця трагедії. За її словами, серед уламків літака не залишилося ніяких цінних речей – ні банківських карток, ні документів, ні прикрас, ні мобільних телефонів, ні планшетів, ні комп’ютерів. Журналістка побачила лише кілька випотрошених гаманців. Усе це – робота мародерів з автоматами в руках. Російський почерк. Національний стиль. Терористи самі виклали в соціальній мережі свій промисел на місці падіння літака. Весь світ побачив, як вони, мов геєни, винюшковують серед шматків тіл. Промовисті селфі. Переконливі автопортрети без гриму російських ЗМІ.

Дивлячись на це розгнуждане дійство, з подивом замислюєшся: очевидно, ведучий згаданої телепередачі мав рацію, стверджуючи, що росіян не люблять у світі. І чого б то воно? Світова змова проти Росії і російського характеру? Вони вважають, що “Рускій мір” викликає в світу заздрість і занепокоєння своєю могутністю.

До речі, не один із відомих росіян писав про специфічне ставлення до росіян у Європі. Ось у Достоевського в “Дневникеписателя” читаємо: “Я сказал, что русских не любят в Европе. Что не любят – об этом, я думаю, никто не заспорит, но, между прочим, нас обвиняют в Европе, всех русских, почти поголовно, что мы страшные либералы, мало того – революционеры и всегда с какою-то даже любовью, наклонны примкнуть скорее к разрушительным, чем к консервативным элементам Европы. За это смотрят на нас многие европейцы насмешливо и свысока – ненавистно: им не понятно, с чего это нам быть в чужом деле отрицателями, они положительно отнимают у нас право европейского отрицания – на том оснований, что не признают нас принадлежащими к “цивилизации”. С видят в нас скорее варваров, шатающихся по Европе и радующихся, что что-нибудь и где-нибудь можно разрушить, – разрушить лишь для разрушения, для удовольствия лишь поглядеть, как все это развалится, подобно орде дикарей, подобно гуннам, готовым нахлынуть на древний Рим и разрушить святыню, даже без всякого понятия о том, какую драгоценность они истребляют ...”

І. Яковенко обмовився, що знає багатьох людей, які після Освенцима не можуть слухати Вагнера. А для скількох європейців закривається тепер російська культура?! Потьмяніє геть “солнцерусской поэзии Пушкин”. Смішними стануть Тургенєв і Некрасов. Байдужими – Достоевський і Набоков.

Дожежно курйозними видаватимуться всі розбалакування про містичну складність чи благородство російської душі. Путін вилікує од російських сентиментів не тільки нас – вилікує цілий світ.

Набагато виразнішим і глибше відразнішим стане відверто імперський дискурс російської літератури.

Одне слово, як писав Лермонтов: “Прощай, немытая Россия...”

А чому?

А тому (повторимо ще раз, щоб не забулася цінна для російських ЗМІ інформація), що “Обама наказав Коломойському збити “Боїнг” – і Коломойський збив!..”

Чи треба деталізувати?

От і вся дискусія.

“Літературна Україна”, № 34, 11 вересня 2014 р.